

Deyðarevsing: ein spurningur um mannarættindi

Síðan fyrst í 1984 hava nógv av okkum í Amnesty International roynt at gera amerikanarum vart við tann veruleika, at pining verður framd ymsastaðni í heiminum. Og sum tey vita, sum hava verið uppi í hesum arbeiði, er ein tann fyrsti spurningurin, tú hoyrir, hesin: »Hvussu kann tað bera til? Hvarji bølmeni kunnu so frægt sum droyma um slíkar gerðir? Hvussu kunnu stjórnir rættvisgera, sjálf fyrri sær sjálvum, sovordnan ótrúligan harðskap móti monnum og kvinnum? Hvar mentan, hvat fólkslag kann lata slíkar illgerðir ganga um seg?«

Nógv okkara, eg vóni øll okkara, hava verið uppi í royndunum at visa amerikanarum á deyðarevsing- arinnar ljóta veruleika, ikki bert soleiðis sum hann verður framdur um í heiminum, men eisini her á landi. Og, sum tit øll vita, eru teir fyrstu spurningarnir, tit fáa, tá ið tit royna at kjakast um henda ljóta veruleika, ógvuliga líkir teimum spurningum, tit fáa, tá ið talað verður um pining. Fyrsti spurningur er oftast: »Hvi ger Amnesty International so nógv burtur úr deyðarevsingini? Hvat hevur deyðarevsing við mannarættindi at gera? Eg helt, at tit tóku tykkum av politiskum frávikjarum. Er tað ikki at spilla tíð og orku tykkara burtur, sum kundi verið nýtt betur til tess at steðga pining og at fáa samvitskufangar leysar, heldur enn at hugsa um lagnuna hjá dømdum drápsmonnum?«

Tað er vert at geva gætur, at hesir báðir ógvuliga ólíku spurningar koma frá somu fólki. Tað er týðiligt, at nógvir amerikanarar, sjálfv limir í Amnesty International, gerast veruliga ræðsluslignir av hugsanini um, at í londum sum Chile ella Suðurkorea verða fangar tiknir, bundnir niður, og ravnagnsstoytur sendur gjøgnum kroppar teirra,



Røða hildin av Larry Cox varastjóra í Amnesty International USA á arsaðalfundinum hjá Amnesty International USA leygardagin 23. juni 1984 í Chicago Illinois

til teir eru í ótolandi pinu, men halda tað vera í lagi, at í einum staði sum Florida verða fangar tiknir, bundnir niður og ravnagnsstoytur sendur gjøgnum kroppar teirra, til teir eru deyðir. Tað er greitt, at nógvir amerikanarar eru skelkaðir og ræðsluslignir av, at eitur-evni verða nýtt í einum landi sum Sovjetsamveldinum, ikki fyrri at grøða fólk, men fyrri at geva fangum pinu, men halda tað vera í lagi, í veruleikanum menniskjansligt, at í Texas verða eiturevni nýtt, ikki fyrri at grøða fólk, ikki fyrri at grøða fangar, men fyrri at eitra fangar til deyða.

Kanska kundi besti máti at svara tí fyrsta spurninginum - - besti máti at svara spurninginum: »Hvi loyva ella rættvisgera tey í øðrum londum pining, og hvussu kunnu tey?« - - at seta tann umráðandi spurningin: »Hvi rættvisgera og loyva vit her á landi ta illgerð, sum deyðarevsing er?«

Tann umráðandi sannleikin fyrri Amnesty International er, at rættvisgeringarnar eru tær somu.

Kortini er ein týðandi munur. Pining verða alla-

staðni fordømd, sjálfv av teimum stjórnunum, sum fremja hana. Tær nokta fyrri, at hon fer fram. Grundgevingar fyrri at fremja hana koma bert fram millum einstaklingar. Avrættingar, lóg-ligar avrættingar, ið hvussu er, verða ikki fordømdar. Bóðað verður alment frá teimum. Og grundgevingarnar fyrri teimum koma fram opinlyst og alment frá landsins høgstu embætismonnum. Hetta er orsøkin til, at stríðið móti deyðarevsing er ikki eitt eyka verkevni hjá Amnesty International. Tað hevur stóran týðning fyrri øll verkevni hjá Amnesty International, tí ein avrætting er ikki bert yvirgangur móti mannarættindinum hjá einum einstøkum - - hon er ein almenn roynd at bróta øll tey mannarættindi, sum Amnesty International av øllum alvi berjist fyrri.

Og tað er tí, at stríðið móti pining kann ikki skiljast frá stríðnum móti deyðarevsing, tí í veruleikanum er talan um sama stríð. Í veruleikanum er mótsæðan hjá Amnesty International móti bæði pining og deyðarevsing grundað á somu grein í

teirri Almennu Yvirlysingini um Mannarættindi, Grein 5, sum asetur, at eingin, av nakrari grund, ella undir nøkrum umstøðum, sjálfv í tjóðskaparligari undantaksstøðu, skal liða pining ella grova, ómenniskjansliga ella eyðmykjandi revsing.

Amnesty International hevur ta støðu, at ein avrætting, týningin av einum menniskjapersónleika, er tann grovasta, ómenniskjansligasta og tann mest eyðmykjandi revsingin. Og tit vita, at tað er áhugavert, at henda serliga stóðan hjá Amnesty International næstan ongantið verður áløpin. Tað ber ógvuliga illa til at leypa á ta støðu, at deyðarevsing er ræðulig, ikki bert tí at ein og hvør sum hevur sæð eina avrætting, ella veruliga hugsað um eina avrætting, verður ikki bert skelkaður, men ofta hamskiftur av ræðuleikanum í henni; tí tað heilt einfalt er ikki logiskt møgult at siga tað vera ikki ræðuligt at drepa onkran við koldum blóði og samstundis siga, at tað at drepa onkran er so ræðuligt, at einans deyðin er rættvis revsing.

So tað sjónarmiðið, at

deyðarevsing er ræðulig, verður ikki noktað. Heldur verður ræðuleikin í deyðarevsingini rættvisgjørdur, og verður rættvisgjørdur á sama hátt sum øll onnur brot á mannarættindini verða rættvisgjørd av teimum, sum útinna tey. Tey verða rættvisgjørd á sama hátt, sum myndugleikarnir royndu at rættvisgera víðferðina av Dean Tshenuweni, Simon Farisani og ta víðferð, aðrir hava fingið í Suðurafrika, tá ið teir søgdu honum, sum tit minnst, at tað var betri at ein maður varð dripin enn at eitt heilt samfelag verður órógvað; tað er betri fyrri nokur fá menniskju at verða pind, enn at eitt heilt samfelag verður órógvað; tað er betri fyrri nokur fá fólk at verða tikin av døgum - - í veruleikanum er tað betri fyrri teir 1300 deyðadømdu fangarnar í USA, at teir verða avrættaðir, enn at alt samfelagið verður órógvað. Hetta er rættvisgeringin. Tað er betri at offra einstaklingin fyrri onkra hægri sak.

Sjálv sagt, ferðast tit um á jørðini, so skifta tær sakir, sum einstaklingar verða offraðir fyrri. Í t.d. Guatemala kundi tað verið til tess at forða fyrri kollvelting, í Ethiopia til tess at forða fyrri mót-kollvelting, í Sovjetsamveldinum til tess at forða fyrri peningasvik, í Singapore til tess at forða narkotikahandlinum, í Malaysia at forða vápnahandli, í Nigeria at forða ráni við vápnamegi, og í USA kann tann hægri sakin vera at forða fyrri morði.

Lat meg leggja dent á hetta: Tann logiska grundgevingin er tann sama, hvør so tann hægri sakin er. Tann amerikanarin, sum er skelkaður av at hoyra, at kurdar verða avrættaðir í Iran, og at so nevndir undirgravandi persónar verða pindir í Argentina, og samstundis krevur, at domdir drápsmenn verða avrættaðir í USA, hann endurspeglar

ikkí tvey ymisk sløg av livsvirðum. Hann svarar bert aftur til eitt annað slag av hótan. Í USA kann hótanin vera brotsmannayvirgangur, sum, stendst av samfelagsligari uppløysing, meðan í øðrum landi hótanin kann vera politiskur ófriður, sum kemur av sosialum stríði; men í báðum forum eru tær uppskotnu loysnirnar tær somu. Heldur enn at leita eftir orsøkunum til vandamálini, lata fólk mannakroppar liða pinu og deyða.

Í USA hevur tann hægri sakin, sum deyðarevsingin skal verja, skift sum hægri sak, so hvørt sum ein og hvør hægri sak er komin í ringt orð. Her verða ikki stundir at víðgera tær. Tit kenna tær væl. Hvar einasta kanning hevur synt, at ræðing onga ávirkan hevur á deyðarevsing. Onnur hava sagt, at vit sýna okkara virðing fyrri mannalivinum, tá ið ein kvikliga kveitir um knottin og sær, hvussu hasi samfelagini, sum javnan taka fólk av døgum, visa sína virðing fyrri mannalivum. Og afturløningsjónarmiðið, at vit skuldu sýna virðing okkara fyrri teimum avvarandi hjá offrunum - - hóast at eitt vaksandi tal av avvarandi teirra eru imóti deyðarevsing og ikki vilja hava dreping í navni teirra kær, og hóast máti sum offri eru úrvald á, tann tilvildarlaga, órættvist úrveljandi mátin tey eru úrvald eftir - - gera gjøldur burtur úr afturlønningini.

Tað veruliga gagnið av deyðarevsingini, sum ikki er gagn fyrri samfelagið, men fyrri tey fáu av fólkinum, sum hava til uppgávu at stýra samfelagnum, er, at hon tykist at gera okkurt víðlógar brot og yvirgang, úttan at noyðast at nema við grundleggjandi byggnaðir og víðurskipti í samfelagnum, sum veruliga kundu havt okkurt at gera vit brot og yvirgang.

Tó, tað gagnið verður ongantið umrøtt opinlyst.